

Z červené knihy měkkýšů – úhyn horských lesů a řasnatka tmavá

Vojen Ložek

V červené knize jsme se dosud málo věnovali druhům postiženým hynutím horských lesů. Jedním z takto ohrožených plžů je zástupce čeledi *Clausiliidae*, řasnatka tmavá – *Macrogastra badia* (C. Pfeiffer, 1828).

Vyznačuje se vysoce lesklou válcovitě vřetenovitou ulitou tmavě rudohnědé barvy tvořenou asi 10 slabě klenutými závitmi, které jsou velmi jemně, hustě a tupě žebírkované; žebírka křížují zřetelné linie rovnoběžné se švem. Výrazně okrouhle vejčité ústí má rozšířené souvislé obústí s bělavým pyskem. Charakteristická je dolní deska, která je před obústím tupě utatá, zatímco směrem dovnitř v delším úseku probíhá rovnoběžně s cívkovým záhybem, takže se nejví jako ležaté v typické pro většinu ostatních příslušníků rodu. Mezi dolní a horní deskou bývají 1–2 drobné záhybky. Výška kolísá mezi 12–14 mm, šířka mezi 3,0–3,3 mm.

Od běžného druhu *Macrogastra plicatula* (Drap.) se liší nejen zmíněnou úpravou dolní desky, ale i celkově zavalitějším tvarem – *M. plicatula* je štíhle vřetenovitá a rovněž řidčeji a silněji žebírkovaná.

Řasnatka tmavá je význačným druhem vlhkých horských lesů, kde žije hlavně na padlém dřevě, nezřídka v porostech devět-silu podél potoků. Patří mezi východoalpské prvky s těžištěm rozšíření v Rakousku a přilehlých částí Itálie a Slovinska. U nás ji poprvé zjistil Z. Frankenberg, který ve svém článku „Příspěvky k známostem o evropských Clausiliích“ (Praha 1913) píše: „Nesmírně překvapující nález tento učinil jsem v létě 1912 na Jezerní stěně nad Černým jezerem na Šumavě.“ V té době to byl první nález mimo Alpy, který zůstal dlouho ojedinělý. Teprve r. 1937 uvádí K. Büttner další nález z oblasti Roklanu a v r. 1966 L. Hässlein několik výskytů v oblasti Falkensteinu u Železné Rudy, již v bavorské části Šumavy. V poválečných letech se J. Brabenec pokusil ověřit původní Frankenbergerův údaj. Na Jezerní stěně sice výskyt neověřil, našel však dosti početnou populaci při cestě od Špičáku na Černé jezero.

Pronikání alpských prvků na Šumavu je známé i u jiných živočišných skupin a také u rostlin, takže ještě daleko větším překvapením byl objev této řasnatky na Vrchmezí

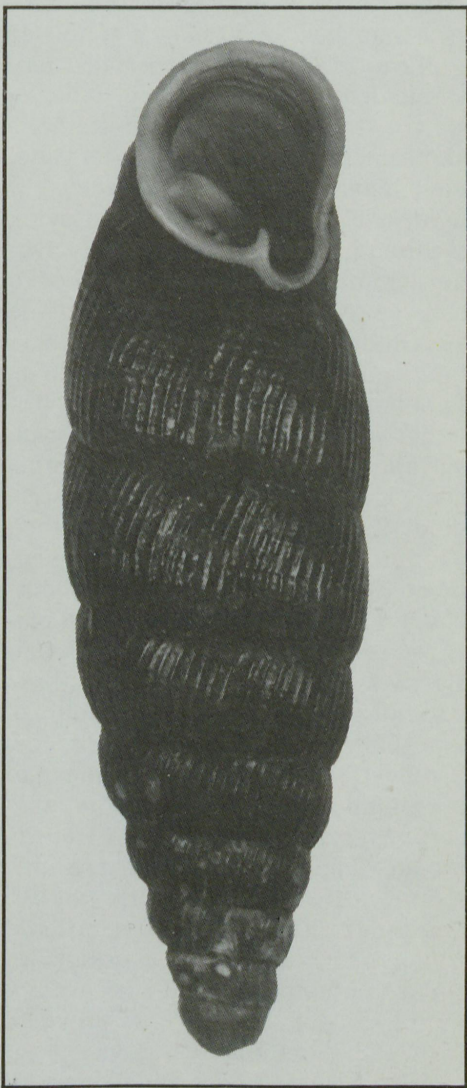
v Orlických horách, kde ji sbíral J. Brabenec již r. 1930, a později v r. 1946 na Kralickém Sněžníku, kde ji zjistil autor této studie v rokli pod Malým Sněžníkem (Ascher Grund). V padesátých letech zjistil J. Brabenec, že druh *M. badia* patří k význačným obyvatelům lesů Orlických hor, odkud zasahuje na polské území do gór Stoly, z nichž opět přesahuje na území Čech v oblasti Boru u Machova. Na rozdíl od Šumavy, kde její nálezy nejsou příliš četné a dosti rozptýlené, vytvořila v Orlických horách a jejich sousedství výrazný areálový ostrov s poměrně hustou sítí výskytů.

V této souvislosti je třeba dodat, že v téže oblasti, i když na stanovištích zcela jiného rázu, žijí ještě dva další alpské druhy z téže čeledi – *Itala ornata* (Rssm.) a *Cochlodina commutata* (Rssm.), známé z poměrně četných míst především na opukách v orlickém podhůří. Jde o prvky teplomilnější s těžištěm výskytu v jižních Alpách, stejně jako *Cochlodina dubiosa corcontica* Brabenec žijící poněkud západněji na vápencích v podhůří Krkonoš. Všechny zde vytvářejí izolované areálové ostrovy vysunuté daleko k severu od hlavní oblasti rozšíření.

Naskýtá se proto otázka, kdy a jak se řasnatka *M. badia* i další alpské druhy do této oblasti dostaly. Jejich nároky na teplo a většinou i na vlhko jsou takové, že zde nemohly přežít glaciál, takže jejich výskyt u nás musí spadat až do poledové doby, nejspíše do jejího středního úseku – klimatického optima. Z oblasti mezi izolovanými výskytu v sudetském prostoru a hlavním areálem v Alpách nemáme po ruce ani jeden fosilní doklad, i když na cestě leží třeba Moravský kras, kde jsou možnosti jeho zachování mimořádně příznivé. To vede k předpokladu, že jak plž *M. badia*, tak další 3 zmíněné druhy, se k nám dostaly a rozšířily jako dálkové vzdušné výsadky. Dnes se již dále nešíří. V případě řasnatky tmavé tomu brání především změna přirozených smíšených lesů na smrkové monokultury a snad i mírné zhoršení podnebí v mladém holocénu. Je zajímavé, že se tento druh více nerozšířil na Šumavě, která má k Alpám mnohem blíže a je i klimaticky příznivější.

Co se týče hlubší minulosti, lze předpo-

kládat obdobné šíření k severu v teplých obdobích pleistocénu – interglaciálních. Dosud však žádný z jmenovaných 4 příslušníků čeledě *Clausiliidae* nebyl v našich interglaciálních zjištěn kromě jediného nálezu v staropleistocenním interglaciálu na Chlumu u Srbska v Českém krasu, odkud pochází několik úlomků, které zřejmě patří druhu *Macrogastra badia*. Zdá se, že podobné expanze probíhaly i v dávnych dobách, jak ostatně dokládají i interglaciální nálezy dalších jižních druhů, např. zemouna *Aegopis verticillus* (Lam.).

Řasnatka tmavá, *Macrogastra badia*, z údolí pod Šerlichem v Orlických horách; rozměry 10,3 : 3,2 mm. Foto J. Brabenec

Dnes již sotva zjistíme, zda řasnatka tmavá v českých pohraničních horách přirozeně ustupuje, vykazuje setrvalý stav, nebo se šíří, neboť všechna její naleziště zasahují imise, což se již nápadně projevuje zejména v Orlických horách hynutím lesů. Na Šumavě je sice stav příznivější, ale ani zde nemá druh *M. badia* zajištěnou budoucnost. Osud tohoto pozoruhodného prvku české fauny bude zřejmě záviset na osudu našich horských lesů.